

Eltűnt tekintélyek nyomában

Emlékezés Varjas Bélára, Goriupp Alizra
és Sebestyén Gézára

Sokan a tekintélyt a hatalommal azonosítják, holott az igazi tekintély alapja nem a hatalom, a hivatalos rang, hanem a magas szintű tudás és az erkölcsös magatartás. Az ilyen tekintélyek mindig viszonyítási pontokat jelentenek életünkben, mércét a tetteinkben. Varjas Béla egyik kedvenc költőjének, Balassi Bálintnak szép verssorát kissé módosítva azt mondhatjuk: „Emberségről példát, vitézségről [ha nem is vitézségről, de erényes életvitelről] formát mindeneknek ők adnak.”

Az OSZK-ban töltött három évtized során sok kiváló embert ismerhettem meg, sok nagy tudású kollégával dolgozhattam együtt. Közülük mégis csak hármat, Varjas Bélát, Goriupp Alizt és Sebestyén Gézát szeretném kiemelni, mert ők abszolút tekintélyt jelentettek számomra, és ők voltak azok, akik szakmai sorsomat döntően meghatározták.

Amikor amolyan csetlő-botló vidéki kislányként a budapesti egyetemre jöttem, és csalódottan hallgattam, amit irodalomtörténetként ott tanítottak, a véletlen (a szerencse? a Gondviselés) Varjas Béla régi magyar irodalom-szemináriumába sodort. Micsoda oázis volt abban a kietlen sivatagban! Itt tényleg irodalomról, műelemzésről volt szó. Varjas nagy türelemmel és nem kevés tapintattal vezetett át bennünket a gimnáziumi önképzőkori stílusból az igazi filozofikus világába. Erős empátiával megáldott tanár és a szó legnemesebb értelmében igazi úriember volt. A lódenkabát korszakban is mindig elegáns volt külső megjelenésében, elegancia jellemezte gondolkodásmódját, véleményeinek szóbeli kifejtését is. Körülöttünk egyre komorabbá vált az élet, egyre-másra tűntek el diáktársaink, sőt tanáraink is. Reggelente egyre riadtabban olvastuk a bejáratnál függő tábláról az épp kizártak neveit. A félelem légkörben Varjas szeminárium a nyugodt munka műhelye maradt.

Egy nap arra kért, kísérjem el az egyetem épületei körüli sétájára. Útközben elmondta, hogy a következő tanévben megindul a könyvtáros szak, és az új szaknak ő lesz a tanszékvezető professzora. Úgy vélte, hogy a tanárinál a könyvtárosi pálya alkalmasabb lesz számomra, és nem kevesebbet ígért, mint védelmet, azt, hogy így az egyetemet is be tudom fejezni majd. Tehát mondhatni meghívására lettem könyvtár szakos. Azt, hogy számon tart, mindig éreztette velem. Ha vizsgáztam, elkérte indexemet, beírta a jegyet, és csak utána tette fel kérdéseit. Egyszerűen nem engedhettem meg magamnak, hogy ne tisztességesen felkészült legyek! Az egyházi iskolák államosítása miatti tanárhiány enyhítésére a tanulmányi időt öt évről hirtelen négy évre csökkentették le, kimondva, hogy az ötödik év gyakorló év, és államvizsgát csak a gyakorló év után tehetünk. A gyakorló év letöltéséhez a miniszteriumtól elhelyező papírt kellett kapnunk, az ártalmatlannak tűnő intézkedésben azon-

ban alattomos csapda rejtett. A flepniinek becézett elhelyezési engedély hiányában a kötelező gyakorlatra és az azt követő államvizgára nem volt lehetőség. Gyorsan múltak a hetek, mindhiába vártam, hová irányítanak. Végül bátorságom összeszedve elmentem a minisztérium nagyhatalmú osztályára. Röviden közölték velem, hogy számomra sehol sincs hely, legfeljebb valahol vidéken. Nem tagadom, bizony hüppögve állítottam be Varjas Bélához, aki nemcsak professzorom, hanem az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója is volt. Azonnal megnyugtattott. Lelkemre kötötte, hogy senki előtt se alázzam meg magamat, eszembe se jusson, hogy állást keresve végigkilincselem a könyvtárakat, strandoljak, pihenjek, ő majd gondoskodik arról, hogy megfelelő munkahelyem legyen. Augusztus elején valóban táviratot kaptam, hogy jelentkezzem a Széchényi Könyvtárban. Euforikus örömet gyorsan lerontotta az újabb csapda: kiderült, hogy a gyakornoki munkához is státushely kell, így azonnal létszám feletti lettem. Varjas azonban nem egykönnyen adott fel valamit! Történt ez 1952-ben, a Nemzeti Könyvtár alapításának 150. évi jubileumakor. Így Varjas a jubileumi kiállításra, ünnepségekre kapott keretből egyszerűen kiharította béremet, és szerződéses munkatársként a jubileumi feladatokhoz amolyan lótitufiként osztott be. Amit eleinte hátránynak hittem, előnyömmé vált. Az ünnepségek mindeneképp megismertem a könyvtár vezető munkatársait és nagy jövőjű fiatal tehetségeit, Soltész Zoltánné, Windisch Éva generációját is. Sok munka és izgalom után a múzeumi megnyitón közülünk alig valaki lehetett ott. Révai József körül több volt a biztonsági őr, mint a könyvtáros, és ez utóbbiak többnyire más könyvtárak vezetőiből verbuválódtak. Bár a kiállításon jelentős számú kézirat, kódex, ősnymtatvány, régi magyar könyv szerepelt, a fő téma nem a másfél évszázados múltú Nemzeti Könyvtár bemutatása, hanem az ötéves szocialista könyvtárügyről adott diadalmas körkép volt. Kárpótlásul Varjas fogadást adott a könyvtár összes dolgozója számára. Sohasem felejttem, ahogy az ajtóban ott állt a Varjas házaspár: Varjas, mint mindig, most is elegánsan, mellette Lauren Bacall-ra emlékeztető gyönyörű felesége, Nyilassy Vili. Úgy üdvözöltek bennünket, mintha személyes vendégeik lennénk. Akkor nem reméltem, hogy az olyan távolinak tűnő 200 éves jubileumot még megérem. Igaz, az akkori ünneplők közül jó, ha még négyen-ötven megvagyunk. Persze egyszer minden ünnep véget ér, a kiállítást lebontottuk, és aggódva gondoltam további sorsomra. Közben Varjas kétségbeesett küzdelmet folytatott kitelepített kolléganőnk, Molnár Ágnes felmentéséért. E harcot csak akkor adta fel, amikor kiderült, hogy a Molnár-villába a SZOT egyik vezetője már beköltözött. Így az év végén Molnár Ágnes megüresedett állására neveztek ki. Később vigaszom lehetett, hogy a kitelepítések feloldása után Molnár Ágnest a könyvtár azonnal alkalmazta. Kinevezésemkor Varjas megkérdezte, melyik osztályra szeretnék kerülni. Akkor már tudatában voltam tudatlanságomnak, így a Goriupp Aliz által vezetett akkori Könyvfeldolgozó osztályt választottam. Úgy véltem, hogy ott nemcsak az egyik legfontosabb alpműveletet, a katalógizálást tanulhatom meg, hanem mellékesen megismerhetem a könyvtár állományát, referenzs könyveit, katalógusait, egész nyilvánartási rendszerét is.

Varjas Béla a tudós főigazgatók sorába tartozott. Az irányítási feladatok mellett is hű maradt tudományos ambícióihoz: a régi magyar irodalom aktív kutatója maradt. Nem feladatom irodalomtörténeti munkásságának ismertetése, és azt is remélem, hogy Somkuti Gabriella könyvtártörténeti kötetének egyszer majd megjelenő folytatása Varjasról mint főigazgatóról méltóképp beszélni fog. Ez utóbbit

tanúságtevőként csupán néhány adalékkal szeretném kiegészíteni. Beszélgetéseinkben gyakran kifejtette, hogy e nehéz időkben fő feladatának az értékmentést tartja, és ezen egyaránt érti emberek és könyvek, könyvtárak megmentését. A Molnár Ágneséhez hasonló példák felsorolását hosszan folytathatnám, kiegészítve e névsort azok nevével, akiket az egykori VKM-ből akolbóltottak ki, meg azokéval a majdani szerzetes tanárokéval, akik egyik napról a másikra kilátástalan helyzetbe kerültek. Az értékmentés jegyében sikerült megakadályozni mind a ciszterciák zirci könyvtárának, mind a ferencesek gyöngyösi könyvtárának szét-hordását. Bár sok problémával járt, mindkét könyvtár műemlékkönyvtárként a Széchényi Könyvtár különgyűjteménye lett. Valószínűleg kevéssé ismert tény, de Klebelsberg Kunó híres magánkönyvtárának jelentős része is könyvtárunkban lap-pang. Bár nem tartoztak gyűjtőkörünkbe, mégis sok nagy értékű művészeti album, művészettörténeti tanulmány állományinkba került. Az '50-es évek helyrajzi nap-lói és könyvek ex librisei alapján az ide menekített anyag rekonstruálható lenne. Ajánlom témaként fiatal kutatók számára.

Az '56-os forradalmat követő megtorlások idején sok népszerű munkatársunkat távolítottak el, és jó néhány kiváló kollégánk pánikszerűen önként távozott. A leg-nagyobb veszteségünk azonban főigazgatónk, Varjas Béla parkolópályára állítása, az Irodalomtudományi Intézetbe való száműzetése volt. A hála, a hűség nem túlsá-gosan gyakori erény. Egyik kezem is elég volt annak számontartásához, hogy bú-csúztatására egykori munkatársai közül hányan jöttek el. A „Nemzedékek kézfogá-sa”-sorozatnak talán része lehetne esztergomi sírjának megkoszorúzása is!

Mint említettem, első munkahelyemül a Könyvfeldolgozó osztályt tudatosan választottam. Goriupp Aliz egyik legkedvesebb tanárom volt, biztos lehettem ab-ban, hogy osztályán jó műhelybe kerülök, de valójában ennél sokkal többet kap-tam. Nemcsak önzetlenül megosztotta velünk tudását, hanem szerető gonddal tö-rődött is velünk. Nagy tudású, fantasztikus munkabírású, szigorú, de igazságos főnök volt. Korán árvaságra jutva puritán erkölcsű szász nagyanyja nevelte fel. E példaképnek tekintett nagymama szép portréja ott függött Aliz lakásának díszhe-lyén, kis biedermeier szalonjának szófája felett. A planta tea korában egy-egy illatos earl grey tea mellett Aliz gyakran idézte fel gyermekkori, fiatalkori emlé-keit. Újra és újra elmondta, hogy nagyanyja jelszava a Pflicht, a kötelesség volt, és az sem volt véletlen, hogy az erdélyi szász tradícióknak megfelelően tanul-mányai egy részét a híres lipcei egyetemen végezte el. Ott még eleven hagyom-ány volt a német egyetemeken szokásos tanár–diák kapcsolat, és ezek az élmé-nyek meghatározták a velünk való érintkezési stílusát is. Természetes volt, hogy megkövetelte tőlünk a katalógizálási szabályok alapos ismeretét. Az 1952-es, első magyar szabványról szólva önkritikusan beszélt a kényszerű engedményekről, és elvárta, hogy a kétséges vagy nem szabályozott esetekben bibliánknak a Porosz Instrukciókat, illetve annak Fuchs-féle kommentárját tekintsük. Magától értetődő volt, hogy a leírandó könyv előzményeit a katalógusban ellenőrizzük. Ez azonban nem jelenthetett kritikátlan adatátvételt. Ha szolgálaiam követtem valamelyik elő-döm nem éppen tökéletes megoldását, dohogva mondta: „Ha valaki kútba ugrik előtted, követed?” Ilyenkor, ha makacsul okvetetlenkedtem és firtattam, hogy mi a szabály, bizony néha kihoztam a békétűréséből, és mérgesen morogta: „Te, skolasztikus!” Ő elmarasztalásnak szánta, de én e jeltől alig titkolt öntudattal

vállaltam. Nem lehattunk soha lazák a hiányzó adatok kinyomozásában. Nagy buzgalommal próbáltuk kideríteni az anonimák szerzőinek kilétét, az álnév mögött rejtelkedő valóságos személynevet vagy a fordítások eredeti címét, a sok régi szabadkőműves kiadvány tényleges megjelenési helyét. Elképzelni sem tudtam, hogy elvárásainak ne tegyek eleget. Emlékszem, egyszer „A jávai orvos” címen magyarul megjelent Dumas-regény eredeti címét sehol sem találtam. Végül az Egyetemi Könyvtárban kikértem a francia összkiadást, és a szövegkezdeteket összevetve jöttem rá, hogy Île de feu a keresett adat. Örömetem némileg lelohasztotta, hogy eszem helyett a lábamat használtam, hisz csekély gondolkodással is rá kellett volna jönnöm, hogy a tűzhányókkal teli Jáva a tűzsziget. De néha voltak igazi sikerélményeim is. Egy megcsonkított, címlap nélküli XVII. századi könyv esetében a vízjelből kiindulva – Fazekas József segítségével – sikerült eljutnom a nyomdához, a többi már gyerekjáték volt. A legkisebb apróságra is figyelt, így még arra is volt gondja, hogy kézirásos javítgatásaink jól olvashatók legyenek. Történt, hogy megállt Bély Pál íróasztala előtt, és megrovón mondta: „Palikám, én régóta figyelem magát, maga nem tud különbséget tenni a k és a K között.” Mire Bély felállt és kissé meghajolva felelt: „Igaz van Alizka, ezt már többen a szememre vetették.”

Goriupp Aliz hasonló mondásait szinte szállóigékként idéztük. Például: egy forró augusztusi hétvége előtt egyik kolléganőnk panaszosan kérdezte, hogy a szörnyű kánikulában miben utazzon. Aliz kissé megbotránkozva végigmérte, majd szokásos szigorával kijelentette: „Az ember kosztümben utazik!”

Jelleméhez tartozott, hogy soha senkitől sem kívánt mászt vagy többet, mint amit önmagától megkövetelt. Életét szinte felemésztette a fegyelmezetten teljesített napi robot. Jóllehet tudatában volt sorsának, a napról napra, évről évre ismétlődő szürke aprómunkákat is nagy szakmai alázattal végezte el. Nemezszer bevallotta, ha mérleget csinálna, kiderülne, hogy sokévi munkájából csupán 2% volt igazi szellemi erőfeszítés. Gyakran méltánytalan feladatok teljesítésére kényszerült: például az egyik választási kampány során vállalnia kellett a propagandakiadványok soron kívüli feldolgozását és azonnali nemzeti bibliográfiai regisztrálását is. Nagy hajrában voltunk, és persze a nyomda ördöge sem tétlenkedett. Mikor kinyitottuk a bibliográfia friss füzetét, a választási kiadványokat felsoroló, kiemelt szakcsoportban az „Itt a régi rend vége” cím helyett ott virított: „Itt a régi rend végre!” Szegény Aliz szó nélkül hazament, egy kis kofferbe váltás fehérneműt és tisztítószereket csomagolt, majd elkezdte várni azt a bizonyos rettegett éjszakai csengetést. Nos, nem csengettek sem azon, sem a következő éjszakák valamelyikén, szerencsére a nemzeti bibliográfia nem tartozott az elvtársak szellemi táplálékai közé, és gondolom a választási győzelem – a sajtóhiba ellenére is – 99%-os volt.

Ahogy mondani szokás, az önfegyelem, szigor meleg, érző szívet takart. Mélységesen átérezte gondjainkat, ahol tudott, segített. Amikor beteg lettem, saját orvosához vitt el, és a kórházba is ő kísért.

Goriupp Aliz életében éles határvonalat jelentettek a háború utáni évek. Kicsérlődtek a könyvtár vezetői, barátaink egy része elhagyta az országot, másokat pedig nyugdíjaztak. Élete egyre jobban elszürkült, egyre magányosabbá vált. Néha nosztalgikusan emlegette a Gulyás Pál által rendezett vacsorákat, összejöveteleket, ahol a desszertet a híres Hauer cukrászdából szállították, és a vendégek estélyi öltözkében érkeztek. Ahogy ott állt kinyúlt pulóverben, lehamuzott szoknyában, fura kis

kontyba csavart hajával, sárga ujjai közt az elmaradhatatlan cigarettával, bizony nagy fantázia kellett estélyi ruhában elképzelnem őt. A szellemes, nívós társaságnál is jobban hiányoztak neki a zeneakadémiai koncertek, különösen Dohnányit emlegette gyakran. Nem vonzották az akkori Nemzeti modernnek mondott termelési drámái, kulák szabotázsokkal foglalkozó darabjai. Időnként keserűen megjegyezte, hogy már nem kap vernissage-meghívókat sem. Nem győztük magyarázni, hogy napjainkban (azokban a bizonyos '50-es években) a kiállításmegnyitókön már nem kamarazene, hanem kultúrpolitikai szónoklat a műsor. Magányában leghűségesebb társa barátnője, a mindenki által kedvelt Mancsi, azaz Harsányi Margit volt. Szinte élete végéig dolgozott, a hétvégeken a budai hegyekben tett nagy séták, nyáron a Balaton jelentette számára a kikapcsolódást. Amilyen törekeny, sovány kis öregasszony volt, olyan szívós is. Túlélte kortársait és azt a kort, amely életének természetes közege volt. Közhely, de igaz, hogy egy nagy generáció utolsó képviselője volt, halálával a könyvtári világ egy korszaka zárult le.

Könyvtárunkban '56 után kormánybiztos vezérelte a tisztogatást és – szervezeti reformként – a főosztályi rendszer bevezetését. Ezt követően a teljes könyvfeldolgozást a gyarapítástól a raktározásig magában foglaló főosztály élére érkezett könyvtárunkba Sebestyén Géza. Bár kiváló szakmai felkészültségéről, sokoldalú tudásáról és becsületességéről legendák keringtek, mégis bizalmatlanság fogadta, elfogadtatásáért meg kellett küzdenie. A legendák közül legalább egyet most hadd idézzek fel. Amikor a háború vége felé, 1944 decemberében az Ideiglenes Kormány megalakulásáról értesült, frontvonalakon átvergődve Debrecenbe indult. Útközben az oroszok elfogták, és mint az őrei beszédéből kiderült, egy, az elhárításnál dolgozó női tiszthez vitték kihallgatásra. Nos, Sebestyén Géza elképzeléseiben a tipikus orosz nőt Natasa Rosztova képviselte. A valóság ettől meglehetősen eltért, kihallgatója sem Natasára, sem Marja hercegnőre, de még a Rosztov-ház dajkájára sem emlékeztetett. A történet mégis szerencsés véget ért: gyanús kémekre váró főbelövés vagy fogság helyett ártatlansága tisztázódott, és rövidesen bekapcsolódhatott az új művelődési minisztérium munkájába.

Annak tudatában, hogy főosztályvezetői posztja csak átmeneti, és rövidesen a könyvtár főigazgató-helyettese lesz, Sebestyén Géza az egész könyvtárra kiterjedő elképzelésekkel kezdte meg az OSZK-ban a munkáját. Ezekhez a tervekhez azonban emberekre volt szüksége: ha lehetett, meggyőzte a régi gárda nagy személyiségeit, majd áthozott előző munkahelyéről, a Műegyetemi Könyvtárból egy sor tehetséges fiataalt, végül megpróbálta mozgósítani az OSZK utánpótlásgardáját is. Ennek során különböző ad hoc feladatokkal tett próbára bennünket. Így például – akkor már a Bibliográfiai osztály munkatársaként – számba kellett vennem a könyvtár különböző katalógusait, magyarul: el kellett készítenem a katalógusok leíró katalógusát. Ezt követően összehasonlító elemzést kellett készítenem a jelentősebb nemzeti bibliográfiákról. Egy ív fehér csomagolópapíron sikerült táblázatba foglalnom a leglényegesebb jellemzőket. Nos, ez az ívnyi csomagolópapír eldöntötte sorsomat: Sebestyén Géza bennem vélte felfedezni a nemzeti bibliográfia leendő reformjának megvalósítóját. A megbízás jól időzített volt. '56 traumája után egyetlen gondolkodó/cselekvő ember sem élhetett tovább a megszokott módon. Aki valamit tenni akart, annak fel kellett tennie a kérdést: miért? milyen cél megvalósításáért? A nemzeti bibliográfia korszerűsítése egy valóban nemzeti ügy szolgálatát

jelentette. Később ugyanígy azonosulási lehetőség volt a szabványosítási munkákban való részvétel is. A nemzetközi szabályzatok honosítása a '60-as évek végén a ránk erőltetett szovjet könyvtári gyakorlatból való szabadulást, a provincializmusból való kitörést jelentette. Ennek a Sebestyén Géza által képviselt koncepciónak, majd halála után Vajda Erik irányította munkának eredményéről csak annyit, hogy amikor a rendszerváltoztatás után a Magyar Szabványügyi Hivatalban felülvizsgálták a magyar szabványok kompatibilitását, a könyvtárügy volt az egyetlen szakterület, amelynél az összhang már biztosított volt.

Sebestyén Géza – kiváló taktikusként – tudta, hogy az ISO vagy az IFLA keretében kidolgozott szabályzatok hazai elfogadtatásához Moszkván keresztül vezet az út. Ezért vettünk részt teljes erőbedobással az NTMIR szabványosítási munkájában: a Sebestyén Géza vezette delegáció tagjaként így gyakran dolgozhattam mellette a késő estébe nyúló tárgyalásokon. Ebben a közegben szinte megfellebbezhetetlen tekintélye volt; és azt is meg kell vallanom, hogy a jobbára technokrata beállítottságú új szovjet generációban rendszerint minden újra nyitott partnerekre találtunk.

Sebestyén Géza az alapos, minden részletre kiterjedő felkészülést mindig megkívánta tőlünk. Véleményünk egyeztetését, a taktikai szereposztást rendszerint a repülőúton vagy az esti „szabad” órákban végeztük el. Ha azonban egy-egy esténk valóban szabad maradt, járta velünk a moszkvai múzeumokat: a Puskin Múzeum hetente egyszer este 10 óráig nyitva volt, ezt a lehetőséget alaposan kihasználtuk, de együtt csodáltuk meg a Tretyakovban Levitan gyönyörű impresszionista tájképeit vagy az Andronyikov kolostorban Feofan Grek és Rubljov freskóit, ikonjait. Igazi ünnep volt, ha eljuthattunk a Bolsoj valamelyik előadására, feledhetetlen élmény maradt egy Borisz Godunov-előadás vagy Pliszeckaja tánca Scsedrin Anna Kareninájában. És persze a hosszú esti séták, mintha valamilyen orosz irodalmi képeskönyvet nézegettünk volna! A Gorkij utcában a Forradalmi Múzeum épületében lelkesen ismertünk rá a Háború és békében gyakorta emlegetett Angol Klubra, nagyon szerettük a költőt elegánsan világfiként ábrázoló Puskin-szobrot, és az Arbaton mi másról is folyt a szó, mint A mester és Margaritáról, a Puskin Múzeum körüli utcákon bolyongva pedig hol Turgenyevről, hol Kropotkin herceg emlékiratairól. Ha egy-egy alkalommal a Metropol Szálló szép szecessziós éttermében vacsoráztunk, a hely szellemétől ihletetten Sebestyén Géza a '20-as évek szovjet avantgardjáról mesélt.

Szinte sohase dicsért bennünket. Ha munkánkkal elégedett volt, azt csak onnan tudtuk, hogy frásainkba nem javított bele, és hogy újabb feladatokat kaptunk.

Ha kissé csapongva is, de a könyvtárosi pályámat meghatározó három legfontosabb emberről szerettem volna megemlékezni. Varjas Béla befogadott a Széchényi Könyvtárba, esélyt adott arra, hogy valóban könyvtáros lehessék. Goriupp Aliztól megtanultam dolgozni, a rutinfeladatokat is tisztességesen elvégezni. Sebestyén Géza a munkát vállalható tartalommal töltötte meg, igazi célokkal tette értelmessé. Ha meggondolom, sorsom kegyelmi állapot volt, örökké hálás leszek érte.

Minden emlékezés szükségképp szubjektív, de félek, hogy saját személyem néha túlságosan előtérbe tolokodott. Nem ezt akartam, szándékom szerint ma a harang értük, csak értük szólt.

Fügedi Péterné

A sajtóbibliográfia „gyalogos gőzhangyái” – visszaemlékezés az elmúlt 30 évre*

Gőzhangyának id. Szinnyi Józsefet, a tudós bibliográfust, az Országos Hírlapkönyvtár megalapítóját nevezték kortársai. Ezt a megtisztelő címet Petrik Géza is megkapta Gazda István tudománytörténésztől:

„Ő azonban csak afféle, sokat idézett, sokszor kiegészített gőzhangya maradt, mint tudós kortársa, id. Szinnyi József.”¹

Az utóbbi tömör, összegző jellemzés 1995-ben a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója és az Országos Széchényi Könyvtár által közösen rendezett emlékülésen hangzott el, Petrik Géza születésének 150. évfordulóján. Idén a könyvtáros-bibliográfus szakmát nagy megtiszteltetés érte: 2003. március 22-én a Magyar Nemzeti Múzeumban a Magyarországért Alapítvány kurátorainak döntése alapján Petrik Géza életműve MAGYAR ÖRÖKSÉG minősítést kapott. Az ünnepségen Kégli Ferenc méltatta Petrik tevékenységét (lásd 3K 2003. április), s a Bibliográfiai Szekció nevében Fügedi Péterné, a szekció alapító tagja vehette át az oklevelet és az emlékérmét. A szekció elnökeként ígérem, hogy mindkettőt megőrizzük, örökös értékeinknek tekintve őket. Ezt bizonyítandó hoztam el magammal az immár bekeretezett oklevélet Petrik Géza fényképével együtt. Úgy érezzük, e kitüntetéssel szakmánk, sőt mondhatni hivatásunk kapott olyan elismerést, amely buzdítást ad ahhoz, hogy követve nagy elődeinket, amolyan gyalogos gőzhangyai eltökéltséggel folytassuk bibliográfiai ténykedésünket. Ez magyarázza visszaemlékezésem címének megválasztását.

A nemzeti bibliográfia nagy tömegéből nekem személy szerint egyetlen szelethez van igazán közöm: ez az 1976-tól élő kurrens sajtóbibliográfia. Minthogy az előadásra felkérő hivatalos levélben főigazgatónk arra buzdít, hogy osszam meg kollégáimmal a könyvtáros pályán szerzett szakmai tapasztalataimat és személyes élményeimet, talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha azzal kezdem előadásomat, hogy 1972. február 16-án léptem be az OSZK munkatársai közé. Az elmúlt 32 évet három, kb. 10-10 éves szakmai korszakra oszthatom fel: régmúltra, múltra és közelmúltra, bár ez utóbbit időnként még jelennek érzem. E korszakaimban sok mindennel foglalkoztam, sokféle feladatomból volt, de mindegyiket egyaránt jellemzi a sajtóbibliográfia iránti elkötelezettségem, vonzalmam, ezért ma főleg erről fogok beszélni.

1972-ben a Hírlapfeldolgozó Osztályon egy nagyon fontos, a szakma által évtizedek óta hiányolt munka kezdődött el: a kurrens sajtóbibliográfiai gyűjtőmunka

* Elhangzott a „Nemzedékek kézfogása” c. ünnepi emlékülésen 2003. május 29-én az OSZK-ban.

és címléírás. Papp Ferencné Zsóka írta le a cédulákra a beérkező kiadványok adatait. A sajtóbibliográfiáról az OSZK évkönyvének 1973. évi kötetében az alábbi reménykeltő hír olvasható:

„A sajtóbibliográfiák vonalán a magyarországi időszaki kiadványok 1972-es jegyzéke majdnem teljesen elkészült, megjelenése a következő években várható.”²

Hogy miért nem lett az 1972-es év cédulaanyagából bibliográfiai kötet, arra nem emlékszem, de a következő éves jelentések már meg sem említették. Gyanakodni lehet arra, hogy az okok között szerepelhetett az a világméretű változás is, amely a '70-es években a bibliográfiai feldolgozást érintette: megszületett a bibliográfiai leírások nemzetközi egységesítése céljából az ISBD/M³, amely a könyvek leírását szabályozta. Ezt követte az ISBD/S⁴, amely az időszaki kiadványokra vonatkozott. Az a szerencse ért, hogy e nemzetközi szabályzat honosításában, fordításában⁵, első hazai alkalmazásában részt vehettem.

1976-ban megbízást kaptam a kurrens sajtóbibliográfia elkészítésére, immár az új szabályzat szellemében, amelynek akkor még csak az első, nem végleges kiadásához jutottunk hozzá Szilvássy Zoltánné jóvoltából. Az angol nyelv nem tartozik fő erősségeim közé, de szótárral, munkatársi és férji segítséggel nagyon jól eligazodtam a szabályzatban, így rövidesen elkezdődhetett a munka. Akkor is úgy gondoltam, és ma is úgy gondolom, hogy egy bibliográfia megszületése soha nem csupán a szerkesztő érdeme, hanem mindazoké, akik vele együtt dolgoznak. Ide tartoznak a feldolgozók, akkori elnevezés szerint címléírók, a kollacionálók, valamint a raktárosok is.

Mindazokat felsorolni tehát, akiknek részük volt és van abban, hogy immár 27 éve folyik a magyar sajtó kurrens bibliográfiai feldolgozása, reménytelen vállalkozás lenne. Ezért arra gondoltam, hogy a sok kedves (és a néhány nem kedves) munkatárs közül minden korszakomból ideidéznek egy-két kollégát, hangsúlyozva, hogy nem csupán rájuk emlékezem sok szeretettel, de egy ilyen rövid visszaemlékezésben csak ennyi fér el.

A régmúltra gondolva nem hagyható el Busa Margit személye akkor sem, ha ő mindig a retrospektív sajtóbibliográfia elkötelezettje volt. Margitka akkor kezdte el a dolgos nyugdíjas éveit, amikor én az OSZK-ha kerültem. Ezek a dolgos évek a mai napig tartanak, Margitka ma is dolgozik, csak a 89. év négy fal közé zárja. Órála valóban el lehet mondani, hogy Szinnyei és Petrik munkatempóját követi igazi gőzhangyaként. Nem sok bibliográfust ismertem, aki olyan elszántsággal, olyan szakmai hévvel dolgozna, annyira komolyan venné a hivatást, mint ő. Kíváncsi vagyok neki innen is, hogy továbbra is éltesse a munka még sokáig.

Érdekes asszociációként ugyancsak a régmúltból egy olyan kolléga jut eszembe, aki könyvtárosként Margitka ellentéte volt. A könyvtári szakmában kissé lezser, nagyvonalú, de minden iránt érdeklődő, okos, szellemes, jó humorú, kellemes és kedves ember, Silber Iván. 1974-ben került közénk, hírlapfeldolgozók közé. Itt jegyzem meg, hogy ez az elnevezés – éppúgy, mint a valahai Hírlaptáré – sokkal tágabb tevékenységet takar, hiszen a tényleges hírlapok feldolgozása mellett feladataink közé tartozott a folyóiratok, évkönyvek és egyéb periodikumok feldolgozása is. Abban az időben már nemcsak a Hírlaptár szűnt meg mint egységes osztály,

hanem a kurrens raktárat is leválasztották utódjáról, a Hírlapfeldolgozó Osztályról. Ennek előtte olyannyira egy osztály voltunk, hogy a feldolgozók közül néhányan, jómagam is, a kurrens raktár ablakmélyedéseiben dolgoztunk. Olyan nagy ablakmélyedések voltak abban az időben a Nemzeti Múzeum épületében, hogy egy íróasztal és a hozzá tartozó munkatárs kényelmesen elfért bennük. A szétválás után viszont egyre nagyobb hangsúlyt kapott, hogy a kurrens raktárat védeni kell, elsősorban legközelebbi szomszédaitól, vagyis tőlünk. Közbevetőleg megjegyzem, hogy ez nem volt jogos vélekedés. Számtalanszor előfordult, hogy a kötetés előkészítésekor saját példányainkat hoztuk be egy-egy keresett folyóiratból, hogy az adott kötet teljes lehessen. 1978-ban mint újonnan kinevezett osztályvezető-helyettest alaposan megszidtak főnökeim, amiért munkatársaim kölcsönzés nélkül hoznak ki folyóiratokat a kurrens raktárból. Bár mindig mindent vissza is vittünk, ez mégis szabályellenes volt. Ivánra különösen vonatkoztak e vádak, így többszöri rábeszélés után rászántam magam egy kétsoros figyelmeztető levélkére. Iván válaszolt, s a levele, amelyet máig megőriztem, gyengéd figyelmeztetés, hogy nem szabad túl komolyan venni a szabályokat, a pozíciókat. Engedjék meg, hogy felolvassam.

Nagy Zsoltné oszt. vez. h. részére

Folyó év 11-én írott levelét sajnos nem kaptam meg. Mindazonáltal az Ön által említett ügygel kapcsolatban meg kell állapítanom, hogy az Ön észrevételezése teljesen hamis képet próbál festeni rólam – az osztály egyik megbecsült munkatársáról – a rendkívül sajnálatos Magyar Ifjúság c. folyóirat asztalomon „heverése” tárgyában. Ezen ügygel kapcsolatban semmiféle provokációnak nem ülök fel, ezért kérem, hogy az Ön írásbeli figyelmeztetésében foglalt rendkívül sértő rágalmakat vonja vissza, vagy tanuk jelenlétében azokat ismételje meg. Az Ön valótlán állítása engem nem mint embert, hanem elsősorban mint könyvtárost háborít fel... A szóban forgó lapot pedig különben is visszavíttem volna, de még nem olvastam el teljesen. Őszinte tisztelettel:

Budapest, 1978. okt. 12.

*Silber Iván
szakalkalmazott IV*

Nem emlékszem, hogy e levélváltás után Iván változtatott-e újságolvasási szokásán. Rövidesen meghalt, az egész osztály megsiratta.

Visszatérve a szakmára: a sajtóbibliográfia első évfolyama elkészült, köszönhetően az akkori címleíróknak is: Pappné Zsókanak, Darabosné Áginak, Lakatos Évának, Illyés Katalinnak, Dömötörné Gabinak, aki könyvfeldolgozóként készítette a kiadvány mutatóit és nem utolsósorban Kocsy Anikónak, akinek nagy szerepe volt a kézirat előállításában is. Az 1976-os év anyaga, összesen 3173 tétel leírása két kötetben jelent meg. Ezt követően évenként, néha kétévckenként jelentek meg az éves kötetek. Ettől kezdve az OSZK a periodikumokra vonatkozóan is eleget tett annak a kötelezettségének, miszerint nemzeti bibliográfiai központként

az adott évben megjelenő dokumentumokról bibliográfiai tételt kell készítenie, s azokat meg kell jelentetnie.

1982-ben (felejtésre megérett okokból) messze akartam futni az OSZK-ból, az viszont nem felejtendő, hogy Fügedi Péterné akkori fősztályvezetőnek köszönhetem, hogy itt maradtam, és az OSZK bibliográfiai fősztályára kerültem, a Repertórium Szerkesztőségbe. Megragadom az alkalmat, hogy Joli gesztusát ezúttal nyilvánosan is megköszönjem. 10 évig tartott a „repis” korszakom, vagyis a múlt. Nagyon szép időszak volt, telve sok munkával, szép emberi kapcsolatokkal. Szakmailag nagy szerencsének éreztem, hogy részt vehettem a cikkbibliográfia munkálataiban Sonnevend Péter távoli és Sándor Ernő közeli irányításával. Az osztályon akkor tizenketten dolgoztunk nagyon sokat és nagyon kellemes légkörben. Nem csupán fősztályt változtattam, hanem épületet is: a Pollack Mihály téri palota személyzeti szárnyán, a harmadik emeleten találtam új szobatársakra: Prepeliczayné Juditra, Takácsné Mészáros Györgyre, Divényiné Váradi Zsuzsára, Galaba Irénre, Kovács Istvánné Cinire és Ernőre. Emlékezetem szerint az osztály szinte egy emberként törekedett arra, hogy a repertórium havi füzetei megjelenjenek. Mint mindenütt, ott is manuálisan készültek a leírások, hozzájuk szintén cédulákra a mutatótételek, majd gondos revízió és szerkesztés után a kézirat összeállítása és gépelése következett. Az első időkben alig tudtam követni a munkafolyamatok körforgását: egyszerre kellett például az 1. füzet gyűjtőkörébe tartozó kiadványok cikkeit, tanulmányait címléírni, a második füzet mutatótétéleit gépelni és a 3. füzetet szerkeszteni, a kéziratát revíziózni. Ez a kavalkád egészen természetes volt mindenkinek, csupán Cini emlegette néha a régi szép időket, amikor még ő volt egy személyben a „repertórium”. Ilyenkor némi megtorlás következett: Ernő elkérte Cini ellenőrző füzetét, amit mint nyugdíjasnak mindig magánál kellett hordania, s beírta a morgolódást. Ezt Cini lelkiismeretesen aláíratta a fiával. Sajnos nincs hozzá tehetségem, hogy a jó hangulat számtalan megnyilvánulását vissza tudjam adni. Nagyokat nevtünk, majd nagyokat vitatkoztunk a repi tárgyszavazásával kapcsolatban, s közben eszünkbe sem jutott, hogy ez emberi kapcsolatainkat befolyásolná. A repertórium 60 éves története külön visszaemlékezést érdemel, de most nem tudtam megállni, hogy személyes emlékeimben élő korszakáról ne szóljak pár szót.

Az a szerencse ért, szintén Jolinak köszönhetően, hogy a sajtóbibliográfia utánam jöhetett. Úgy is mondhatjuk, hogy a helyére került: a bibliográfiai fősztályra. A vári költözés után, a '80-as évek második felében egyre közeledett az az időszak, amikor már elavult módszer lett a bibliográfiák manuális összeállítása, megjelentek a számítógépek. A sajtóbibliográfia is, a repertórium is egy-egy XT-vel kezdte. A MicroISIS jó alapot adott az adatok nyilvántartására, kezelésére, de ki kellett dolgoznunk saját rendszerünket. Kemény évek következtek sok küzdelemmel, nehéz munkával. Nekünk kellett megírni a számítógépes kollégák számára azokat a programokat, amelyekkel az outputot, kezdetben az éves sajtóbibliográfiát elő akartuk állítani. Ez természetesen visszahatott az adatok minősítésére, a mezők, almezők meghatározására, az adatok rögzítésének módjára, a karakterek megválasztására és még sok minden egyébre. Közös nyelvet kellett kialakítanunk a számítógépes munkatársakkal, ez sem volt könnyű. Mindaz, amit a számítógépes feldolgozás kezdeteiről elmondtam, nem csupán a sajtóbibliográfiára, hanem a repertóriumra is vonatkozott. Két külön adatbázisról volt tehát szó már a kezde-

tektől fogva. A sajtóbibliográfia gépesítési munkáit én irányítottam, a repertóriumát Ernő. Idővel az XT géphez kaptunk egy másikat, az már AT volt, így két gépen osztottuk be magunk között a gépidőt: a feldolgozás, a revízió, a javítás és a szerkesztés feladatait felváltva végeztük. Egyre jobban megszerettük a számítógépes munkát. Új outputokat terveztünk és valósítottunk meg, mindez természetesen a rögzítést is befolyásolta. Folyamatosan készült beviteli szabályzatunk, amelyet minden újabb outputnál módosítani kellett. Az OSZK éves jelentéseiben egy-egy mondat szerepelt arról, amit mi nagy erőfeszítések árán létrehoztunk: az IKB adatbázis működése folyamatos, az éves kötetek megjelentek stb. A számítógép adta lehetőségeket igyekeztünk minél jobban kihasználni és közkinccsé tenni. Nagyon népszerű volt Új periodikumok⁶ című negyedéves kiadványunk, amely 10 évig jelent meg, 1989-től 1998-ig. A szakma értékelte munkánkat, több könyvtárban felismerték azt, hogy ha átveszik adatbázisunkat (a programot és a rögzített adatokat), rengeteg munkát spórolnak meg. Ekkor néhány éven át a Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárának, az OMIKK-nak és 5-6 megyei könyvtárnak negyedévenként küldtük floppyn az adatbázisba újonnan bevitt és módosított tételek adatait. Ebből semmi anyagi hasznunk nem volt, sok munkát jelentett, de erkölcsi elismerésnek éreztük, így szívesen csináltuk.

Mikor Ernőt 1992-ben jó sorsa Japánba vezette, átérezve, hogy mindkét terület teljes energiát, odaadást kíván, megkértem Juhász Gyula főigazgató urat, válassza szét két osztállyá a sajtóbibliográfia és a repertórium szerkesztőségét. Ez meg is történt még abban az évben, de én a repertórium örökös tiszteletbeli tagja maradtam, amit a munkatársak által aláírt oklevél bizonyít.

Innen számítom 3. korszakomat, amelyet még mindig jelennek érzek, de ez valójában már a közelmúlt. Bár most nincs idő kitérni a szakmai részletekre, mégis fel szeretném sorolni röviden, hogy milyen eredményeket értünk el ebben az utolsó korszakban. Első lépésként hozzáférhetővé tettük az IKB adatbázist az OSZK különböző munkaállomásai számára. Ez nagy segítség a gyarapításnál, a szolgálati katalógus számára történő feldolgozásnál és a tájékoztatásnál is. Különböző képernyőformátumokat dolgoztunk ki:

- egy teljes leírás formátumot, amely a magyar szabvány előírásainak megfelelően, az ISBD szellemét követve a kiadvány induló száma alapján készített bibliográfiai leírás;
- két olvasói katalógusformátumot, az egyiket az induló szám alapján, a másikat a mindenkori kurrens szám alapján. Mindkettő több adatot tartalmaz, mint a cédulaformában épített olvasói betűrendes katalógus;
- egy tájékoztató formátumot, amely a mindenkori kurrens szám bibliográfiai adatai mellett a szerkesztőségre és a terjesztésre vonatkozó adatokat is közli. Ez utóbbi forma olyan népszerű, hogy kiadók, szerkesztők és terjesztők az ország minden pontjáról tőlünk, valamint az OSZK tájékoztató szolgálatától kérnek a kiadvány elérhetőségére vonatkozó információkat.

1991-től megindítottuk az új periodikumok havonta megjelenő nemzeti bibliográfiai füzetét⁷. E kiadvány 2001 végéig nyomtatásban jelent meg, 2002-től webes füzetek formájában él.

1996-től az adatbázis adatait évente két felújításban folyamatosan megjelentetjük CD-ROM-on. Ezek mögött az egyszerű megállapítások mögött újabb spe-

cifikációk, rengeteg tesztelés és ellenőrzés, tehát sok új feladat, értelmes és érdekes munka húzódik meg.

1998-tól megnövekedett az adatbázis felelőssége. A periodikumok olvasói katalógusait lezártuk, s ettől kezdve a magyarországi periodikumok IKB adatbázisa és a külföldi periodikumok 1998-ban létrehozott IKBK adatbázisa látja el az olvasói katalógusok funkcióit is.

1999 februárjától az adatbázis elérhető a világhálón. Arra törekedtünk, hogy addigi tapasztalataink alapján a legkülönbözőbb használói igényeknek is megfeleljünk. Ezért ez az adatbázis is többféle outputtal szolgáltatja az adatokat. Változó korunk újabb és újabb követelményeinek is szeretnénk megfelelni. Ezek közé tartozik a tartalomszolgáltatás is. Minthogy egyre több nyomtatott kiadványnak létezik elektronikus változata, az internetes eléréshez szükséges aktuális URL is szerepel adataink között. Ezzel lehetővé vált az, hogy egy kiadvány szövege közvetlenül az adatbázisból elérhető legyen.

A repertórium adatbázisa és a sajtóbibliográfiai adatbázis webes felületei a tételek olyan összekapcsolását tették lehetővé, amely a tudományos és kutató munka, valamint a tájékoztatás területén nagyszerűen hasznosítható, s az imént említett tartalomszolgáltatást is célul tűzte ki. Az IKB-adatbázis⁸ egyes tételeiből közvetlenül elérhetők az IKER-adatbázis⁹ vonatkozó tételei és viszont, az adatbázisok összekapcsolása révén elérhető egy adott kiadvány, illetve egy adott cikk szövege, ha elektronikus formában is létezik. Ha például valaki Ernuszt Zsigmondról kíván kutatásokat végezni, az IKER-adatbázisban célszerű keresgélnie, ahol megtalálja:

KUBINYI András: Egy különös középkori per. Ernuszt Zsigmond püspök meggyilkolása és hagyatéka elsikkasztása. = *História*. 22. 2000. 4. 19–21.

A forráskiadvány címére kattintva átjutunk az IKB adatbázisba, rögtön a *História* tételéhez. Az adatok közül az URL címre kattintva eljutunk a *História* honlapjához, ahol könnyen megtaláljuk a 2000. év 4. számában az adott tanulmány szövegét. Mindez egy-két perc alatt megvalósul.

Minden eredményünk egy-egy összeszokott csapat, valamint egy lelkes számfűző kolléga, Tar Katalin munkájának köszönhető.

A Gazda Istvántól már idézett mondat így folytatódik:

„Bizony még sok ilyen gőzhangyára lenne szükségünk ahhoz, hogy a honalapítástól immár 1100 évnnyit eltávolodva, továbbra is tisztán lássunk, tisztán láttassunk. Legalábbis a bibliográfusok szemüvegén keresztül.”

Szerencsére ilyen gőzhangyák mindig voltak és vannak. Jelenleg, amikor nyugdíjazásom miatti felmentési időmet töltöm, nyugodt szívvel hagyom szakmai életem értelmét, a sajtóbibliográfiát azokra, akikkel az elmúlt időszakot együtt dolgoztuk végig. Biztos vagyok abban, hogy ők az új munkatársakat is meg fogják fertőzni a sajtóbibliográfia szeretetével.

Mint minden visszaemlékezés, az enyém is hiányos, és tele van szubjektív elemekkel. Zárszóként egy idézetet szeretnék felolvasni Tandori Dezsőtől, beismerve

azt, hogy fogalmam sincs, mikor és melyik művében írta az idézendő gondolatot. Ezt ugyanis én egyik kedvenc filmem mottójaként ismertem meg, ez a film a **6:3**, írója és rendezője pedig Tímár Péter, akit sokan ismernek mint tehetséges rendezőt, néhányunk számára pedig emellett jó ismerős a régmúltból, akivel jókat lehetett beszélgetni, hiszen a '70-es években az OSZK-ban hírlapraktárosként dolgozott. Az idézet, amely egy kicsit minősít minden visszaemlékezést, így az enyémet is, így hangzik:

*„Azután a múlt mindig jól alakul,
az lesz belőle, ami lehetett volna, amit az ember szeretett volna...”*

JEGYZETEK

- 1 Gazda István: Petrik könyvészetének helye a magyar művelődéstörténetben. = Petrik-émlékkötet 60. p.
- 2 Az Országos Széchényi Könyvtár 1973. évi működése. = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1973. 14. p.
- 3 ISBD/M : International standard bibliographic description for monographic publications / International Federation of Library Associations Committee on Cataloguing. – 1. standard ed. – London : IFLA, 1974.
- 4 ISBD/S : International standard bibliographic description for serials / prep. by the Joint Working Group of the IFLA Committee on Cataloguing and the IFLA Committee on Serials Publications. – 1. standard ed. – London : IFLA, 1977.
- 5 ISBD/S Az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása / ford. Nagy Zsoltné ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. – Budapest : OSZK KMK, 1983. – 90 p.
A fordítás alapja: ISBD/S : Description bibliographique internationale normalisée des publications en série.
- 6 Új periodikumok : a Magyarországon megjelenő új és címváltozott periodikumok negyedéves jegyzéke / Országos Széchényi Könyvtár ; fel. szerk. Nagy Zsoltné. – 1989, 1. sz. (1. negyedév)–10.évf. 4. sz. (1998, 4. negyedév). – Budapest : OSZK KMK, 1989–1998.
- 7 Magyar nemzeti bibliográfia. Új periodikumok / közread. az Országos Széchényi Könyvtár ; fel. szerk. Nagy Zsoltné. – 1991, 1. sz.–11. évf. 11/12. füz. (2001. nov./dec.). – Budapest : OSZK, 1991–2001.
- 8 IKB – Magyar Periodika Adatbázis. URL: http://w3.oszk.hu/ikb_h.htm
- 9 KER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium. URL: <http://w3.oszk.hu/rep.htm>

Nagy Anikó

Martonosi Pál (1916–2003)

Fogalom volt, fogalom most, fogalom lesz mindenkor a neve. Nem őt, nemcsak őt, a közülünk, élők közül frissen eltávozottat jelenti. Hanem egy korszakot, egy immáron legendává vált időszakot, a hőskort. A mai könyvtárügy meg- és kialakulásának nagy korszakát. Hőskor – természetesen – nincs hősök nélkül. És Martonosi Pál egyike volt a hősöknek, egyike a legnagyobbaknak közülük. Oly könnyű leírni, oly könnyű azt mondani, hogy az 1897-ben alapított kiskunhalasi Városi Könyvtár 1949-es újraalapítása az ő nevéhez fűződik. Volt, majd újra lett egy városi könyvtár. Nem is szokás az ilyesmit nevekhez kötni. Nem is kell – általában. De 1949-ben igen. Más idők voltak azok, és a fent leírt egyszerű mondat az újraalapításról – így ahogy írva áll – egyszerűen nem igaz. Mert nem egy könyvtárról, nem egy újraalapításról és nem valami befejezett tényről van szó. Egy könyvtári rendszer, egy – máig élő és eleven – könyvtárügy, egy új kultúra és civilizáció született ott és akkor. Martonosi és a Martonosiak jóvoltából, az ő tettük révén. És – mivel ma is él ez a könyvtári rendszer, ez a könyvtárügy, ez a kultúra és civilizáció – nyilvánvaló, hogy nem valami alapító gesztusról, egyszerű újraindításról, új nekikezdésről volt, van szó. Hanem egy hosszú, máig tartó folyamatról, amelybe, miután a medret kivájták, miután a vizeket belevezették, miután a szisztémát a legapróbb részéig kialakították, miután azzal folyamatosan és intenzíven foglalatostkodtak, mások is „beszállhattak”. Folytathatták, továbbvihették, amit Martonosi, amit a Martonosiak tettek, végeztek, kialakítottak. Volt mibe beszállni, volt mit folytatni, volt mit továbbvinni. És ha a jövőben is így lesz (így lesz!), akkor az is Martonosi, a Martonosiak érdeme lesz.

Martonosi Pál 1949-től 1982-ig, nyugdíjba vonulásáig volt a kiskunhalasi Városi Könyvtár, egy hosszú időn keresztül Járási Könyvtár igazgatója. Az, hogy ez a könyvtár olyan, amilyen (hogy milyen, arról valamelyes képet adott a 3K 2000. márciusi száma), első helyen Martonosi keze és esze, szorgalma, munkabírása, koncepciója, ne féljünk kimondani a szót, Martonosi Pál szellemének a produkciója. De – hisz céloztunk már rá – nem csak erről az egy, igaz kimagaslóan remek könyvtárról van szó. Egy könyvtári rendszerről, egy szisztémáról, egy új kultúráról szoltunk. És ezt kettős értelemben vehetjük. Úgy is, hogy ez a kiskunhalasi könyvtár egy országos rendszer része volt, részként meghatározta, részként ontológiai státussal ruházta fel a rendszert, hiszen részei nélkül az egész – semmi. De

úgy is érthetjük, kell is értenünk, hogy nemcsak *egy* városról, annak könyvtáráról, annak könyvtári rendszeréről (stb., lásd mint fenn!) van szó. Hanem egy járásról, egy kistérségről, egy magában is rendszert képző egészről. Ez sem állhatott volna fel, ez sem kaphatott volna ontológiai státust, ha Martonosi nem „csinálja” meg a járás külön-külön lévő könyvtárait, az azóta várossá lett Jánoshalmáét és Kiskunmajsáét, valamint a még nem város Rémét és a többiét, el Jászszentlászlóig. Persze nem egy ember munkája volt mindez, nem is lehetett volna. De Martonosi nagy volt abban is, hogy megtalálta (milyen egyszerű ezt is mondani, de csak mondani az), kinevelte, kitanította a munkatársait, művének részeseit, máig folytatóit. Nem ez a búcsúzó írás a hely és az alkalom arra, hogy beszámoljunk, mit, mi mindent tett Martonosi Pál. Egy Kiskunhalas, illetve a kiskunhalasi járás történetét feldolgozó monográfia teszi, teheti majd láthatóvá, mi minden is történt ott és akkor, a város könyvtárában, a községi könyvtárakban, a tanyákon merthogy Martonosit a külterületek, a kistelepülések, a tanyák (stb.) külön is intenzíven érdekelték, a fiókok, letétek, a kivitt filmvetítések szinte szenvedélye volt – talán mindenkinek eszébe jut erről az, hogy épp a kistelepülések könyvtári ellátása hol áll most a könyvtárügyi stratégiai tervben és cselekvési programban. Hát igen! Ami ott és akkor kezdődött, napjainkig ér el, és napjainkon túl, tovább... Ez *is* Martonosi öröksége, halhatatlansága.

A nekrológi műfaji szabályai szerint most kellene elsorolni az elhunyt kitüntetéseit, az érdemeit meg- és elismerő gesztusokat, formákat, mintegy az intézményes bizonyítékait annak, hogy valóban nagy ember volt. Tekintsünk el ettől! Martonosi Pál 1975-ben megkapta az Állami díjat, de volt érdemrendje, „keresztje” tucatnyi. Nem ezért tiszteljük. Hanem – talán – sokkal inkább azért, mert Állami-díjasként (máig az egyetlen halasi Állami-díjas), közismert, köztiszteletnek örvendő igazán nagy emberként sem a babérjain pihent. Szinte az utolsó napokig dolgozott. Nem valamiféle színekúra állásban, hanem – valahai könyvtárigazgatóként, az ország egyik legszebben dekorált könyvtárosaként, great old manként ott és úgy vállalt könyvtárosi munkát (a Szilády Áron Gimnázium, majd a Bibó István Gimnázium könyvtárában), mint egy kezdő, mint egy angähender könyvtáros. E sorok írója utoljára iskolai könyvtárosként találkozott, beszélgethetett vele. Felejthetetlen élmény volt. Hogy a hőskor nagyja, hogy az elsőik egyik elseje, hogy... De ezt csak a Martonosi Pállal beszélgető érezte noch nie dagewesennek. Maga Martonosi a legkevésbé sem. A lehető legnagyobb természetességgel és otthonossággal élt és dolgozott a pálya végén ugyanúgy, mint ha akkor kezdené azt. Csodálatos ember volt. Csodálatos örökséget hagyott ránk. (VK)